

ФУНКЦІОНАЛЬНО-СЕМАНТИЧНЕ ПОЛЕ МЕТИ В СУЧАСНІЙ ТУРЕЦЬКІЙ МОВІ

Сорокін С. В.

Київський національний лінгвістичний університет

У статті досліджується проблема реалізації семантичної категорії мети, розглядаються й аналізуються засоби вираження цільової семантики в сучасній турецькій мові. Методологічну основу дослідження становлять функціональний і антропоцентричний підходи. Матеріал групується за методом функціонально-семантичних полів на ґрунті семантико-категоріального підходу. Проводяться паралелі із засобами реалізації цільової семантики в українській мові.

Ключові слова: турецька мова, функціональний підхід, категоріальна ситуація, цільова семантика, функціонально-семантичне поле.

В статье исследуется проблема реализации семантической категории цели, рассматриваются и анализируются средства выражения целевой семантики в современном турецком языке. Методологическую основу исследования составляют функциональный и антропоцентрический подходы. Материал группируется по методу функционально-семантических полей на основе семантико-категориального подхода. Проводятся параллели со средствами реализации целевой семантики в украинском языке.

Ключевые слова: турецкий язык, функциональный подход, категориальная ситуация, целевая семантика, функционально-семантическое поле.

The submitted paper deals with the problem of the realization of the semantic category of purpose. There have been considered and analyzed the means of the expression of the semantics of purpose in modern Turkish. The methodological basis of the investigation is the functional and anthropocentric approach. The material of the investigation is grouped according to the method of functional and semantic fields and the semantic and categorial approach. There have been drawn parallels with the means of the realization of the semantics of purpose in Ukrainian.

Key words: the Turkish language, functional approach, categorial situation, semantics of purpose, functional and semantic field.

Постановка проблеми і завдань дослідження. У сучасній лінгвістичній науці функціональна парадигма вже протягом кількох десятиліть багатьма мовознавцями, і цілком небезпідставно, вважається одним із найбільш життєздатних і актуальних напрямів досліджень. Функціональна граматики менш “екзотична”, ніж модний нині когнітивний (концептуальний) підхід до мовних явищ і фактів, вона багато в чому орієнтується на досягнення “класичного” (тобто структурного) мовознавства, вводячи, проте, до поняттєвого апарату науки ті категорії, часто власне екстралінгвальні, які, за соссюрівським постулатом, суперечать принципіві “мови в собі й для себе”.

Тут ідеться насамперед про антропоцентризм, який посідає одне з ключових місць у лінгвістичному функціоналізмі. Саме переорієнтація мови на мовця і різноманітні чинники процесу комунікації дозволяє отримати дослідникові мови ті результати, які були неможливі на більш ранніх етапах розвитку мовознавства і про які навіть не думали структуралісти. Результати функціональних студій дозволяють нам побачити мову і, як результат, навчити мови не просто як своєї математичної системи, яка містить певний інвентар формальних засобів, що складаються в певний формальний код, а як засобу міжособистісної і міжкультурної комунікації, як системи, яка знаходить свої конкретні реалізації лише в процесі комунікації, лише у зв’язку з комунікантами і лише залежно від різноманітних комунікативних чинників.

Функціональні дослідження тих чи тих окремих мов або в їхньому порівнянні давно вже посіли важливе місце як у вітчизняній, так і в зарубіжній лінгвістиці. Проте стосовно східних мов натрапляємо на своєрідну лакуну: як у нашій державі, так і в країнах Сходу функціональні студії якщо і представлені, то, принаймні, дуже обмежено порівняно зі слов'янськими (надто ж російською; див., наприклад, праці О. В. Бондарка і його послідовників [2; 3]; в україністиці див. [4; 5; 6; 7; 8]) і західноєвропейськими (природно, передусім англійською; див. насамперед [19; 20; 21; 23; 24; 25; 26]) мовами. Фактично не представлені функціональні студії на матеріалі турецької мови, саме тому в кількох наших попередніх розвідках ми намагалися ліквідувати цю лакуну (ідеться про функціональні дослідження темпорально-аспектуального комплексу у функціональному аспекті [12], а також кілька інших розробок, спрямованих на зіставний аспект [8; 11]). Нині ж ми ставимо собі за мету провести комплекс досліджень найбільш актуальних і цікавих з погляду дослідника турецької мови явищ різних рівнів сучасної турецької мови, які, по суті, вельми аморфно й безсистемно “розкидані” по традиційних структурних граматиках, й опублікувати його результати у вигляді циклу статей з можливою подальшою перспективою зібрання у вигляді своєрідної граматики функціонально-семантичних полів.

Як і в традиційних для більшої частини праць вітчизняної функціоналістики (головно орієнтованою на досягнення Санкт-Петербурзької школи функціональної граматики, передусім праці О. В. Бондарка й adeptів його методологічного підходу), теоретичне підґрунтя дослідження становить концепція функціонально-семантичних полів як сукупності різномірних мовних засобів, об'єднаних спільною функцією реалізації певної семантичної (за іншою термінологією, поняттєвою) категорії, теорія про відсутність ізоморфізму між планами змісту і вираження (за С. О. Карцевським, “принцип асиметричного дуалізму мовного знака”), антропоцентрична спрямованість дослідження (“чинник людини в мові”). Крім того, у наших працях ми неодноразово вказували на важливість під час дослідження іноземних мов порівняльного (зіставного) підходу, коли до лінгвістичного аналізу долучаються дані рідної мови, що постає як базова мова для дослідження (своєрідний *tertium comparationis*).

Мета дослідження. Мета представленої наукової статті – визначення особливостей структурної організації і функціонування функціонально-семантичного поля (ФСП) мети в турецькій мові у функціональному аспекті. Для демонстрації найбільш істотних особливостей ФСП мети в статті проводяться окремі паралелі з функціонально відповідними явищами в українській мові, зокрема і з перекладацького погляду.

Об'єкт і предмет дослідження. У пропонованій статті за предмет ми обираємо семантичну категорію мети й, відповідно, однойменне функціонально-семантичне поле, в основі якого перебуває зазначена семантична категорія. В основній частині статті зупиняємося на лексичних, морфологічних, синтаксичних, морфосинтаксичних засобах сучасної турецької мови, об'єднаних спільною функцією реалізації семантики мети. Досліджуємо структуру ФСП мети (його центр і периферію), особливості комунікативної реалізації цих засобів, вплив “людського чинника”, стилістичних умов і “комунікативного” контексту висловлення на такі реалізації.

Основні результати дослідження. До ядерних елементів ФСП мети в турецькій мові належать насамперед лексичні одиниці зі значенням мети. Крім того, що вони самі по собі (відповідно до свого прототипного лексичного значення) реалізують цю семантику, вони водночас стають базисом для утворення низки синтаксичних (морфосинтаксичних) конструкцій, що також входять до досліджуваного ФСП. Ці лексеми: *amaç*, *hedef*, *maksat* – “ціль”, “мета”; вони формують безпосереднє ядро ФСП мети. Зауважимо, що між цими лексемами існують відмінності функціонального і стилістичного планів. Так, лексема *amaç* не лише функціональна як лексична одиниця, але й також на її основі утворюються широко вживані морфосинтаксичні конструкції з цільовою семантикою. Повністю синонімічна їй лексема *maksat* для сучасної мови вважається застарілою і, хоча й може ставати основою для морфосинтаксичних

конструкцій, насправді трапляється надзвичайно рідко. На противагу цим двом лексичним одиницям слово *hedef*, хоча й становить ядерний елемент ФСП мети, проте в практичному використанні (принаймні в нормативній літературній турецькій мові) ніколи не стає базисом для морфосинтаксичних конструкцій із цільовою семантикою та й з погляду автономного використання швидше має значення *ціль*, а не *мета*. Так, *ціль*, на яку наводиться зброя, – це *hedef*, а *мета*, до якої прагнуть, – це *amaç*. Звідси й вторинні дієслівні лексичні утворення: *amaçlamak* і *hedeflemek* (але не **maksatlamak*), у яких, утім, спостерігаємо семантичний зсув. У дієслові *hedeflemek* зберігається вихідна пряма цільова семантика (наприклад, “*націлювати зброю на певну ціль*”), проте водночас у переносному використанні (“*мати що-небудь на меті*”, “*планувати*”) ці два дієслова постають як синоніми, хоча перше з них, безумовно, функціонально частотніше: “*Bu işi yarına kadar bitirmeyi amaçlıyoruz / hedefliyoruz*” “*Ми маємо на меті (плануємо) закінчити цю роботу до завтра*”.

Серед інших лексем, що мають або можуть у певному контексті реалізовувати значення мети, знаходимо післяйменники *için* – “*для*”, “*ради*”, “*заради*” і *üzere* з аналогічним значенням. Останній післяйменник, утім, має набагато вужчі сфери застосування в сучасній турецькій мові, ніж післяйменник *için*. Згадані службові лексеми також зараховуються нами до ядра ФСП мети в турецькій мові.

За допомогою перелічених лексем (найчастіше – *amaç*) творяться морфосинтаксичні конструкції: інфінітивні й герундіальні комплекси, які, у свою чергу, у складі речення стають основою для так званих клауз, або, за дефініцією Ш. С. Айлярова, “розгорнутих членів речення” [1], основною функцією яких є розчленована реалізація семантики мети в межах простого поширеного речення. В українській мові згадані словосполучення структурно складаються з лексеми *мета*, яка поширюється за рахунок віддієслівних іменників (“*з метою виконання роботи*”); такі конструкції безособові (неозначено-особові), що сукупно з обмеженими твірними потенціями віддієслівних іменників в українській мові робить їх використання в мовленні не надто частотним. Водночас їх функціонування обмежується також і стилістичними параметрами: навряд чи можна зарахувати їх до загальнозживаних у розмовній мові чи в художній літературі – вони, швидше, становлять надбання офіційно-ділових (канцелярських), наукових (науково-технічних) і таких інших текстів.

Натомість у сучасній турецькій мові функціонально кореферентні конструкції з відповідними лексемами зі значенням мети кількісно більші, та й частотність їх функціонування на порядок вища. Так, серед згаданих морфосинтаксичних конструкцій виділяємо насамперед інфінітивні комплекси в супроводі лексеми зі значенням мети (поєднання компонентів у цьому інфінітивному комплексі відбувається за принципом неповного узгодження, або так званого “відносного ізафету” – означального іменникового словосполучення): *-mek amacıyla / maksadıyla*. Наприклад: “*Yolsuzluk olaylarının üstünden gelmek amacıyla mahkeme bu kararı aldı*” “*Суд прийняв це рішення з метою подолання випадків порушення закону*”. Безпосередньо до цих двох інфінітивних комплексів прилягають й інфінітивні конструкції з післяйменниками, що мають цільове значення, а саме: *-mek için, -mek üzere*. Наприклад: “*Bu işi vaktinde bitirebilmek için çok çaba harcamak gerek*” “*Для того, щоб закінчити цю роботу вчасно, треба докладати значних зусиль*”. “*Afrika ülkelerinde açlık ve sefalet hakkında konuşmak üzere bu toplantıya katıldım*” “*Я взяв участь у цьому саміті, щоб говорити про голод та злиденність в африканських країнах*”. Як і будь-які інфінітивні комплекси, перелічені конструкції також безсуб’єктні (у тому сенсі, що не мають автономного суб’єкта), тобто виконавець другорядної дії кореферентний суб’єктові головної дії.

Названим безсуб’єктним інфінітивним комплексам у ФСП мети протиставляються відповідні герундіальні комплекси, які відрізняються лише “особовим” характером, тобто містять у своєму складі (як і будь-який герундій) спеціальний релятивний формант, що вказує на суб’єкта – виконавця другорядної дії *-mesi amacıyla / maksadıyla*. Як і в переважній більшості герундіальних

комплексів, у тих, що мають семантику мети, суб'єкт і предикат поєднуються синтетично – за принципом повного узгодження, або так званим ізафетом (тюркським *status constructus*), наприклад: “*Bu kanunun gereği gibi işlenmesi için parlamentonun birkaç kanun daha kabul etmesi gerekir*” “Для того, щоб цей закон працював як слід, парламент має прийняти ще декілька законів”. Отже, перелічені морфосинтаксичні конструкції (інфінітивні й герундіальні комплекси) становлять основу для клауз мети в межах турецького речення. Нагадаємо, що під клаузами маються на увазі синтаксичні й морфосинтаксичні конструкції, комплекси, звороти тощо, які виконують у складі поліпредикативного комплексу другорядну функцію (під поліпредикативним комплексом маються на увазі речення з кількома предикатами: як мінімум, присудком і підпорядкованим йому предикатом – вербальним центром клаузи в нефінітній формі). Клаузи можуть бути лише в підпорядкованій синтаксичній позиції. На відміну від власне речень, клаузи не мають ознаки предикативності (як ми зазначали в одній із наших праць, предикативність у турецькій мові становить явище насамперед морфологічного плану і реалізується за посередництвом спеціальних формантів – афіксів предикативності [13]; наявність у синтаксичній конструкції або навіть і окремому слові афікса предикативності свідчить про їхню належність до класу речень).

Крім перелічених вище клауз до ФСП мети входять також й інші синтаксичні утворення, що перебувають на периферії розглядуваного поля, а саме:

1) складнопідрядні речення з підрядним мети (хоча їх “складнопідрядність” доволі дискусійна: між тюркологами вже багато десятиліть точаться суперечки щодо сутності тюркського складного речення і його співвідношення з “класичним” для індоєвропеїзму складним / складнопідрядним реченням), утворені на основі підрядного сполучника *ki*, запозиченого з перської мови, а також турецького багатофункціонального сполучникового слова *diye* [7]. Зауважимо, що відомий турецький лінгвіст М. Ергін виділяє в турецькій мові лише чотири типи складнопідрядних речень [22, с. 382–384], три з яких і становлять згадані нами складнопідрядні речення з підрядними мети, які, втім, доволі обмежені з функціонального погляду. Крім двох перелічених типів складнопідрядних речень зі сполучником (сполучниковим словом), до сфери ФСП мети належать також складнопідрядні речення, інтегровані на основі асиндетичного синтаксичного зв'язку. Складнопідрядні речення з підрядним мети перебувають на периферії ФСП мети, оскільки окремі граматичні й лексико-граматичні (у випадку з асиндетоном – також і лексичні) засоби, на базі яких інтегруються такі типи речень, насправді не мають цільової семантики у своїй прототипній семантичній структурі: вона есплікується саме в такому поєднанні, яке ми бачимо в складнопідрядних реченнях розглядуваного типу;

2) клаузи, інтегровані на основі герундіальних комплексів із релятивним формантом, що вказує на суб'єкта – виконавця другорядної дії, у відповідному відмінку, найчастіше акузативі. Такі клаузи можуть бути пов'язані з реалізацією цільової або ж оптативно-цільової семантики і, фактично, перебувають на віддаленій периферії ФСП мети й оптативності. При цьому основна семантична ознака таких клауз – об'єктність (див. докладно: [9]). Зауважимо, що до об'єктних клауз із цільовою і оптативно-цільовою семантикою безпосередньо дотичні й суб'єктні клаузи з аналогічними семантичними особливостями, наприклад: “*Irak'a bir an önce silahsızlanması emredildi*” “Іраку було наказано негайно роззброїтися” (> “щоб він негайно роззброївся”). “*ABD Başkanı Irak'a, bir an önce silahsızlanmasını emretti*” “Президент США негайно наказав Іраку роззброїтися” (> “щоб він негайно роззброївся”). Як ми зазначали в наших попередніх працях, об'єктні й суб'єктні клаузи з цільовою і оптативно-цільовою семантикою зі структурного і функціонально-семантичного поглядів співвідносяться з об'єктними й суб'єктними клаузами із з'ясувальною семантикою, і їхня інтеграція і використання становить неабияку складність для тих, хто вивчає турецьку мову (докладніше див. [10, с. 53–57]).

У випадку з підрядними реченнями мети, утвореними на основі сполучника *ki*, порядок слідування головної і підрядної частин у межах поліпредикативного комплексу такий самий, як і в еквівалентному українському реченні (тобто зворотній традиційній моделі турецької речення): головна частина перед підрядною. Це цілком логічно, зважаючи на те, що сполучник *ki* запозичений із перської мови, що з генеалогічного погляду є мовою індоєвропейською. Водночас такий порядок слів зворотній традиційному для турецької моделі речення, у якій підрядне завжди передує головному. Присудок головного речення може перебувати в будь-якій фінитній формі, тоді як присудок підрядного речення завжди перебуває у формі імператива – звичайно для другої і третьої осіб або дезидератива (бажального / бажально-умовного способу) – для першої особи. Наведемо кілька прикладів: “*MHP hamur mudur ki isteyen şekil versin*” “ПНР – не тісто, щоб кожний надавав їй тієї форми, якої заманеться”. “*İstiyorum ki, bu iş bir an önce sonuçlandırılınsın*” “Я хочу, щоб ця робота була завершена якомога швидше”. Зауважимо, що на основі сполучника *ki*, крім власне цільових, можуть утворюватися атрибутивні й об’єктні з’ясувальні речення, що постають як функціональні дублети атрибутивних і об’єктно-з’ясувальних клауз. Додамо також, що через не надто велику відповідність таких складнопідрядних речень традиційній моделі турецького речення, вони не дуже частотні у своєму функціонуванні, і на їх уживання накладаються обмеження стилістичного плану. На них не можна або майже не можна награтити, наприклад, у газетно-інформативних, науково-технічних, офіційно-ділових текстах. Не буде перебільшенням сказати, що складнопідрядні речення з розглядуваним сполучником насамперед пов’язані з конотаціями (експресивно-забарвленим мовленням) і найчастіше їх можна знайти в розмовній мові й художній літературі (у розмовному діалогічному мовленні), а також у політичному дискурсі. В останньому використанні перського сполучника в різних типах складнопідрядних речень спричинене прагматичними міркуваннями: бажанням за допомогою експресивно-забарвлених речень справити вплив на слухача (електорат).

Підрядні речення мети, як ми зазначили вище, також можуть утворюватися за посередництвом поліфункціонального слова *diye*, основною функцією якого є оформлення прямої мови, а саме по собі це сполучникове слово становить форму дієприслівника способу дії, який у сучасній турецькій мові трапляється лише в редульованій формі (за деякими незначними винятками, що мають сталий характер й зумовлені історично). У реченнях такого типу порядок слідування головної і підрядної частин у межах складнопідрядного речення відповідає загальним вимогам щодо слідування компонентів у турецьких реченнях, зокрема й поліпредикативних: підрядне / другорядне перед головним. Присудок головного речення може перебувати в будь-якій фінитній формі, а присудок підрядного речення мети так само, як у попередньому випадку, набуває форм або імператива, або дезидератива, наприклад: “*Rakip firmanın temsilcileri ile görüşmeler yapmış diye onu o firmanın ofisine gönderdik*” “Ми направили його в офіс конкуруючої фірми, щоб він провів переговори з її представниками”. Сполучник *ki* і сполучникове слово *diye*, на основі яких утворюються описані у двох останніх абзацах підрядні речення із семантикою мети, перебувають на периферії функціонально-семантичного поля мети.

Зауважимо, що форми дезидератива другої і третьої осіб у підрядних реченнях мети в сучасній турецькій мові фактично не трапляються, що відповідає загальній тенденції у використанні дезидератива другої і третьої осіб, які збереглися лише в низці сталих форм, як-от: “*Mevla rahmet eyliye*” “Хай земля йому буде пухом”.

Крім зазначених вище типів, існує ще один тип складнопідрядного речення з підрядним мети – з асиндетичним зв’язком (тобто без наявності формальних з’єднувальних елементів), який, утім, має обмежені інтеграційні можливості. Ці випадки суворо обмежені лексичним значенням дієслова-предиката головної клаузи. Усі асиндетичні речення – а за семантичними типами їх може бути кілька, насамперед ідеться про з’ясувальні й цільові – можуть утворюватися

лише на основі кількох дієслів: *istemek, anlamak, duymak* тощо, тобто тих дієслів, які позначають бажання або ж почуття (відчуття) [14], наприклад: “*Görevinden alınsın istiyorlar*” “Вони хочуть, щоб його зняли з посади”.

Висновки. Функціонально-семантичне поле мети в турецькій мові становить єдність лексичних, граматичних і лексико-граматичних (морфосинтаксичних) засобів, поєднаних реалізацією спільної семантики – мети. До ядра ФСП мети належать: 1) лексеми із цільовою семантикою *amaç, maksat, hedef*; 2) післяйменники із цільовою семантикою *için, üzere*; 3) вторинні дієслівні утворення від вихідних лексем: *amaçlamak, hedeflemek*; 4) морфосинтаксичні комплекси, інтегровані на основі інфінітивів і герундів у поєднанні з лексемами чи післяйменниками із цільовою семантикою. Ці морфосинтаксичні комплекси перебувають в основі клауз із цільовою семантикою, які входять до складу простих поширених речень. До периферії ФСП мети належать ті засоби, для яких цільова семантика не є первинною, а становить лише один із фактичних варіантів їх використання: 1) складнопідрядні речення мети, утворені на основі сполучника *ki* і сполучникового слова *diye* у поєднанні з дієсловами в дезидеративі чи імперативі; 2) складнопідрядні речення, інтегровані на основі асиндетичного зв'язку з дієсловами окремих лексико-семантичних груп (насамперед бажання); 3) об'єктні і суб'єктні клаузи, які в поєднанні з дієсловами певних лексико-семантичних груп (насамперед бажання) можуть реалізовувати цільову семантику.

Перспективи подальших досліджень. Серед перспектив подальших наукових студій перебувають дослідження інших функціонально-семантичних полів турецької мови (допустовість, об'єктність, суб'єктність тощо), зокрема і в зіставленні з українською мовою; дослідження синтаксису турецької мови через призму функціональної теорії клауз.

Література

1. Айляров Ш. С. Развернутые члены предложения в современном турецком языке / Шевкет Сапсыкоевич Айляров. – М. : Изд-во МГУ, 1974. – 230 с.
2. Бондарко А. В. Теория значения в системе функциональной грамматики / Александр Владимирович Бондарко. – М. : Языки славянской культуры, 2002. – 236 с.
3. Бондарко А. В. Функциональная грамматика / Александр Владимирович Бондарко. – Л. : Наука, 1984. – 136 с.
4. Вихованець І. Р. Нариси з функціонального синтаксису української мови / Іван Романович Вихованець. – К. : Наукова думка, 1992. – 222 с.
5. Загнітко А. П. Основи функціональної морфології / Анатолій Панасович Загнітко. – К. : Вища школа, 1991. – 77 с.
6. Загнітко А. П. Теоретична граматика української мови / Анатолій Панасович Загнітко. – К. : Наукова думка, 1993. – 350 с.
7. Кононов А. Н. О союзном слове *diye* в турецком языке / А. Н. Кононов // Академику В. А. Гордлевскому к его 75-летию. Сб. науч. статей. – М. : Изд-во АН СССР, 1953. – С. 137–144.
8. Сорокін С. В. Граматикалізований фрейм ПРИЧИНА в українській і турецькій мовних картинах світу (зіставно-когнітивний і перекладознавчий аспекти) / С. В. Сорокін // Українська орієнталістика: Зб. наук. праць. – 2007–2008. – № 2–3. – С. 36–45.
9. Сорокін С. В. Позначення динамічних прямо-об'єктних категоріальних ситуацій засобами турецької і української мов (досвід зіставно-функціонального дослідження) / С. В. Сорокін // Мова і культура. – 2009. – Вип. 11. Т. XI (123). – С. 166–176.
10. Сорокін С. В. Практичний курс перекладу з турецької мови. Частина перша. Переклад газетно-інформаційних текстів / Сергій Володимирович Сорокін. – К. : ВЦ КНЛУ, 2010.
11. Сорокін С. В. Реалізація семантики зобов'язання і необхідності в різносистемних мовах (на прикладі турецької, української і англійської мов) / С. В. Сорокін // Проблеми зіставної семантики: Зб. наук. статей. – 2009. – Вип. 9. – С. 327–333.

12. Сорокін С. В. Турецька і українська мови в системі координат “ВИД – ЧАС – МОДАЛЬНІСТЬ”: Монографія / Сергій Володимирович Сорокін. – К. : ВЦ КНЛУ, 2009.
13. Сорокін С. В. Функціонально-семантичне поле екзистенційності та категорія предикативності в турецькій і українській мовах / С. В. Сорокін // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики: Зб. наук. праць. – 2007. – Вип. 11. – С. 312–318.
14. Сорокін С. В. Функціонально-семантичне поле оптативності в турецькій та українській мовах / С. В. Сорокін // Проблеми семантики слова, речення та тексту: Зб. наук. праць. – 2008. – Вип. 20. – С. 222–227.
15. Теория функциональной грамматики: Введение. Аспектуальность. Временная локализованность. Таксис / [отв. ред. А. В. Бондарко]. – Л. : Наука, 1987. – 348 с.
16. Теория функциональной грамматики: Локативность. Бытийность. Посессивность. Обусловленность / [отв. ред. А. В. Бондарко]. – СПб. : Наука, 1996. – 229 с.
17. Теория функциональной грамматики: Персональность. Залоговость / [отв. ред. А. В. Бондарко]. – СПб. : Наука, 1991. – 369 с.
18. Теория функциональной грамматики: Темпоральность. Модальность / [отв. ред. А. В. Бондарко]. – Л. : Наука, 1990. – 262 с.
19. Bates E. A functionalist approach to the acquisition of grammar / E. Bates, B. MacWhinney // *Developmental pragmatics* / [Ed. E. Ochs, B. Schieffelin]. – New York : Academic Press, 1979. – P. 167–179.
20. Bybee J. L. *The Evolution of Grammar: Tense, Aspect and Modality in the Languages of the World* / J. L. Bybee, R. D. Perkins, W. Pagliuca. – Chicago : University of Chicago Press, 1994. – 312 p.
21. Dik S. C. *Functional Grammar* / Simon Cornelis Dik. – Amsterdam : North Holland; London : Academic Press, 1978. – 287 p.
22. Ergin M. *Türk Dil Bilgisi* / Muharrem Ergin. – İstanbul : Bayrak, 1993. – 384 s.
23. Foley W. *Functional Syntax and Universal Grammar* / W. Foley, R. Valin. – Cambridge : Cambridge University Press, 1984. – 416 p.
24. Givon T. *Functionalism and Grammar* / Thomas Givon. – Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins, 1995. – 486 p.
25. Nichols J. *Functional Theories of Grammar* / J. Nichols // *Annual Review of Anthropology*. – 1984. – Vol. 13. – P. 97–117.
26. Thompson S. A. *On Addressing Functional Explanation in Linguistics* / S. A. Thompson // *Language and Communication*. – 1991. – Vol. 11. – P. 93–96.